

Editörden

Salgın günlerindeyiz. Geniş emekçi kesimlerin doğrudan tehdit altında olduğu günlerdeyiz. Emekçilerin sorunları çoğalıyor: Etkisizleşen sosyal haklar, iş hukukunun her geçen gün daha da daralan “koruma” işlevi, kapalı devre çalışma modelleri, sağlığa yönelik endişeler, uzun çalışma saatleri, işsizlik... Sorunlar çoğalırken, parçalı ve pansuman tedbirlerin bu süreçte seçenek olduğunu söylemek imkansızdır.

Emeğe dair sorunları gözlemleyebileceğimiz üç başlık var: çalışma yaşamı, sosyal politikalar ve emeğin temsili. Çalışma yaşamına baktığımızda, salgın koşullarında evde çalışma pratiklerinin arttığına tanık oluyoruz. Bu pratikler yeni değil kuşkusuz. Diğer yandan, salgın koşullarında hizmet sektöründe ortaya çıkan evde çalışma ne sermayenin ne de emek cephesinin daha önce bilmediği yeni bir duruma işaret ediyor: Zaman ve mekanın birlikte örgütlendiği çalışmanın, daha çok kullandığımız biçimiyle “mesai”nin eve taşınması. İşte bu süreç hem sermaye hem de emek cephesi için yeni bir durumdur.

Evde çalışmayla, sermayenin artı-değeri arttırma amaçlı kullandığı bir çalışma pratiği merkezileşmiş ve farklı emekçi kesimlerine yayılmış durumdadır. Sermaye bu durumu hem üretim maliyetlerini düşürmek için hem de mevcut ekonomik koşullarda ihtiyacı olan istihdamı daraltmak için kullanıyor. Emek cephesinden bakıldığında evde çalışma, mesai saatlerinin bulanıklaşması, sömürünün derinleşmesi, işyeri içi sosyal ilişkilerin yokluğunda yalnızlaşma gibi sonuçlar doğuruyor.

Salgın dönemi emek denetim mekanizmalarının daha despotik bir hal almasına imkan verdi. Salgından da yaralanarak emek üzerinde denetimi arttırmak, böylece salgından emek denetimi ve sömürüsü için yeni “fırsatlar” yaratmak eğilimi arttı. MÜSİAD 7 yıl önce “Orta Ölçekli Sanayi Bölgeleri” olarak başladığı projeyi “İzole Üretim Üsleri”ne çevirdiğini kamuoyuyla paylaştı. MESS tarafından geliştirilen SAFE adlı uygulamayla işçilerin sosyal mesafe kurallarına uyup uymadıklarını tespit etmek gerekçesiyle elektronik prangayla işçilerin tüm hareketlerinin ve sürelerinin denetlenmesi amaçlanıyor.

Salgın sürecinde işçi sağlığı ve iş güvenliği de önemli bir sorun alanıydı. Birçok işyeri Covid-19 vakası çıkmasına rağmen üretimi/hizmeti hiçbir ek önlem alınmaksızın sürdürdü. İşyerlerinde Covid-19'a yakalanan işçi sayısı giderek artarken, bazı işyerlerinde ise pozitif vakalar gizleniyor ya da bilinmesine rağmen hiçbir önlem almadan üretime devam ediliyor.

Salgının yarattığı işsizlik, ülkenin en ciddi sorunu kuşkusuz. Talepteki düşüş ve salgın nedeniyle alınan önlemlerle yüzbinlerce işyerinde üretim durdu. Bu da işçiler açısından iş kaybı ve işsizliktir. Bu devasa gelir ve iş kaybı karşısında alınan önlemler son derece sınırlıdır. Gelir kaybını gidermeye yönelik nakdi desteklerin çok zayıf kalması ciddi bir yoksullaşma ve gelir eşitsizliği yaratmaktadır.

Salgın nedeniyle kadın-erkek arasında ev içi iş yükü orantısız biçimde kadınların aleyhine arttı. Kadınlar açısından salgının en yıpratıcı etkileri okulların kapatılması, evin dışından hizmet alınımının büyük ölçüde azalmasıdır. Ayrıca, uyulması gereken hijyen standartları, evde hastalanan ve bakıma muhtaç birisinin bulunma riskiyle birlikte ev içi iş yükünün dayanılmaz boyutlara yükselmesidir. Salgın sürecinde iş ve gelir kaybıyla düşen hane geliri nedeniyle satın alınamayan mal ve hizmetleri telafi etmenin yükü de büyük oranda kadınların sorumluluğuna kaldı.

Salgın günlerinde sendikali çalışanlar, sendikali işyerleri ile örgütsüz çalışanlar, örgütsüz işyerleri arasındaki önemli farklar ortaya çıktı. Sendikali işyerlerinde kısmen tedbirler alınmış olsa da bunlar işçilerin ölümüne çalıştırılmasına engel oluşturabilecek nitelikte değildi. Çalışılan işyerlerinde çalışma koşullarının ve sağlığı koruyucu tedbirler tümüyle sermayenin insafına bırakıldı. İşyerlerinde emeğin ve temsilcilerinin söz hakkı çok sınırlı kaldı. Emek için siyaset üretmesi beklenen Asgari Ücret Komisyonu, Yüksek Hakem Kurulu, Ekonomik ve Sosyal Konsey hiç gündeme gelmedi.

Bu sayımız salgın ve işçi sınıfı ilişkisini değerlendiren makale ve forum yazılarının yanı sıra tema dışı katkılarla da oluştu.

Salgın ve işçi sınıfı temasındaki araştırma makalelerinin ilki Oytun Meçik ve Uğur Aytun'a ait. *Covid-19 Döneminde Eşitsizlikler: Çalışma İçerikleri ve Ücretler* başlıklı makalelerinde Meçik ve Aytun, Türkiye'de emek piyasasında çalışma içerikleri ve ücretler arasındaki ilişkiler üzerinden sosyo-ekonomik bakımdan dezavantajlı ve eşitsizliğin hedefinde olan kesimleri belirlemeyi amaçlıyor. Yazarlar ayrıca, pandeminin eşitsizliklerle ilişkili sonuçlarını bertaraf etmek için kimi öneriler de sunuyor.

İkinci makale *Küresel Üretim Sistemlerinde Dönüşüm ve Covid 19 Salgını* adını taşıyor. Ayşe Cebeci tarafından kaleme alınan makale, salgınla başa çıkabilmek için alınan tedbir ve yasaklayıcı kararları incelemenin merkezine alıyor. Cebeci, makalesinde, uluslararası ekonomik kuruluşların ortaya çıkan eşitsizlikleri salgına bağlamasını sorgulamaktadır. Çalışmada, yaşanan dönüşümün salgından

kaynaklı olmadığı “genişleyen yeniden üretim sürecinin” devamlılığı için üretim sistemlerindeki dönüşümden kaynaklandığı ileri sürülmektedir.

Üçüncü makale salgın sürecinde AVM ve mağaza çalışanlarının sendikal yönelimlerini değerlendiriyor. Meliha Kaplan tarafından yazılan makalenin adı *Covid-19 Salgını Sürecinde AVM ve Mağaza Çalışanlarının Sendikal Yönelimlerinin Değerlendirilmesi*. Kaplan, makalesinde salgının sendikal ve sendikasız işyerleri ayrımını daha görünür kıldığını vurguluyor. Makalede yakın zamana kadar örgütlenemez bir kesim olarak görülen AVM emekçilerinin sendikal yönelimleri değerlendiriliyor. Makale, AVM’lerde faaliyet yürüten, yerli zincir mağazaların birinde sürmekte olan örgütlenme faaliyeti esnasında sahadan edinilmiş olan deneyimlere, işçilerle yapılan derinlemesine görüşmelere dayanıyor.

Tema yazıları kadar tema dışı yazılar da bu sayımızı oldukça zenginleştirdi. Bunlardan ilki Derya Güler Aydın, Hatice Karaçay ve Özge Sanem Özateş Gelmez tarafından yazıldı. *Sermaye Birikim Rejimlerinin Oluşum ve Gelişim Sürecinde Kadın Emegi ve Hareketi* adını taşıyan makale, farklı sermaye birikim rejimleri ile kadın emegi ve hareketi arasındaki karşılıklı ilişkiyi irdeliyor.

Beril Baykal tarafından kaleme alınan makale *Sosyal Dışlanma Kıskaçında Gençler* başlığını taşıyor. Makalede yazar Kocaeli ilinde 18-29 yaş arası gençlere ve karşılaştırma yapabilmek için 30 yaş ve üzeri yaşlardakilere sosyal dışlanma ölçeği uygulamıştır. Makalede gençlerde 30 yaş ve üzeri grup ile karşılaştırıldığında işsizliğin daha yüksek, istihdama katılımın ise daha düşük olduğu ve gençlerin daha fazla sosyal dışlanma yaşadığı bulguları ortaya konmaktadır.

Bir diğer makalede Çetin Yılmaz ve Ayşe Seda Yıldırım İşler, fındık tarımı özelinde tarım iş aracılığının sosyolojik bir analizini gerçekleştiriyor. *Fındık Tarımı Özelinde Tarım İş Aracılığının Sosyolojik Analizi* başlıklı makalede yazarlar, Düzce ve Sakarya bölgelerinde on tarım iş aracı ile derinlemesine görüşmeler sonrasında, araçların mevsimlik işçi olarak alana girdiklerini, çok kısa bir süre sonra aracılığa geçtiklerini, aracılığa başladıkları ilk dönemde ilişki kurdukları işçilerin daha çok yakın çevrelerinden olduğunu, araçlar arası rekabetin işçilerin sosyal ve ekonomik haklarına zarar verdiğini ortaya koyuyorlar.

Aytül Ayşe Cengiz tarafından kaleme alınan diğer makale ise *Cinsiyetlendirilmiş Kurumlar ve Ürettikleri Eril Dilin Kadın İstihdam Algısına Etkisi: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Örneği* başlığını taşıyor. Bu makalede, kadın istihdam algısının oluşmasında eril dilin hakim olduğu iş dünyasını temsilen Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu’nun Genel Kurul Raporları inceleniyor.

Toplumsal ve Bireysel Boyutlarıyla Yaratıcılık ve Emek: Yaratıcı Endüstrilerde Yaratıcı Olan Ne? başlıklı makalede Emre Canpolat, yaratıcılık ve emek kategorilerini mercek altına alıyor. Yaratıcılık ve emek kategorilerinin bireysel ve toplumsal boyutlarını, kapitalist üretim tarzı ve endüstrileşme pratikleri içinde geçirdiği dönüşümle tartışıyor.

Dilek Keleş ise *Sendikalarda Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamanın Bir Aracı Olarak Kadın Komiteleri: Hak-İş Kadın Komitesine İçerden Bakış* isimli makalesinde, sendika içi kadın örgütlenmelerinin bir örneği olarak Hak-İş Konfederasyonu ve bağlı sendikaların kadın komitelerini irdeliyor.

Kitap Değerlendirmesi bölümünde BANK-SEN'li Yıllar: Başlangıcından Beri Türkiye'de Bankacılık kitabı tanıtılıyor. Kitap, Turhan Ata ve Faruk Türkoğlu tarafından yayına hazırlandı ve 2019 yılında TÜSTAV Sosyal Tarih Yayınları tarafından basıldı. Kitap değerlendirme yazısını yazan Abdilcelil Koç, sosyal bilimler alanındaki veri ve kaynak yetersizliğini vurguluyor ve ekliyor, "Emek mücadelesi tarihini oluşturan sendikal örgütlenmelerin kurumsal hafızasını ve işçi liderlerinin deneyimlerinin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacak yazılı kaynaklar konusunda da bu sorun yaşanmaktaydı." Koç, BANK-SEN'li Yıllar kitabını bu alandaki eksikliği doldurmayı amaçlayan önemli bir girişim olarak değerlendiriyor.

Gerek tema konumuz gerekse tema dışı yazılarımızla oldukça zengin ve nitelikli bir sayı hazırlamaya çalıştık. Zorlu bir salgın döneminde bizlere çalışmalarını ve değerlendirmeleriyle katkı sunan tüm yazarlara ve hakemlere teşekkürlerimi sunuyorum.

Uzun, yorucu ve zor bir yılı geride bırakıyoruz. Sağlıklı, umutlu ve mücadele dolu bir yıl dileğiyle,

Prof. Dr. Gamze Yücesan-Özdemir